

بررسی تطبیقی سیاست ایران و اسرائیل در قبال بحران اوکراین

* عماد هلالات^۱، حمید حکیم^۲

۱. دانشجوی دکتری روابط بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. استادیار گروه روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

چکیده

جنگ روسیه و اوکراین (بحران اوکراین) از مهم‌ترین بحران‌های قرن جدید است که کشورهای مختلف سیاست خارجی متفاوتی را در قبال این بحران داشته‌اند. ایران و رژیم اسرائیل، به‌عنوان دو بازیگر تأثیرگذار در منطقه خاورمیانه و نظام بین‌الملل، سیاست خارجی متفاوتی را در قبال این بحران به‌کار گرفته‌اند. این پژوهش با استفاده از روش مقایسه‌ای و در قالب چارچوب نظری واقع‌گرایی، در پی پاسخ به این سؤال است که ایران و اسرائیل به‌عنوان دو قدرت منطقه‌ای خاورمیانه سیاست خود را در قبال بحران اوکراین چگونه تنظیم کرده‌اند؟ این مقاله استدلال می‌کند که ایران به‌عنوان یک بازیگر چالشگر نظام بین‌الملل، بحران اوکراین را بحرانی در راستای تغییرات در نظام بین‌الملل و شکل‌گیری یک نظام بین‌الملل جدید می‌بیند که موجب تحدید قدرت، قدرت‌های بزرگ از جمله ناتو و آمریکا و روسیه می‌شود. از سوی دیگر، اسرائیل به‌دنبال حداقل حفظ ساختار موجود و تغییر نکردن موازنه قدرت است و از آن حمایت می‌کند، هر چند شاید شکست روسیه برای اسرائیل مطلوب باشد. براین اساس ایران و اسرائیل در حوزه‌های سیاسی، نظامی و امنیتی، انرژی و تجاری سیاست متفاوتی را در قبال بحران اتخاذ کرده‌اند.

تاریخ دریافت: ۲۲ اسفند ۱۴۰۱
تاریخ پذیرش: ۱۳ شهریور ۱۴۰۲
تاریخ انتشار: ۲۵ آذر ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

ایران، اسرائیل، اوکراین،
روسیه، واقع‌گرایی.

* نویسنده مسئول:

عماد هلالات

نشانی:

دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشکده
حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و
تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
پست الکترونیک:
emad.helalat1357@srbiau.ac.ir

استناد به این مقاله:

هلالات، عماد، حکیم، حمید (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی سیاست ایران و اسرائیل در قبال بحران اوکراین. مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۳۵(۳)، ۱۹۶-۱۶۹.

۱. مقدمه

بحران اوکراین از نقاط عطف تاریخی در دوران گذار روابط بین‌الملل است که می‌تواند تغییرات زیادی در ساحت بین‌المللی با توجه به حضور بازیگران متعدد در این بحران ایجاد کند. بحرانی که از آن به‌عنوان آغاز نظم جدید یا پایان دوران گذار یاد می‌شود. هرچند بحران اوکراین در اروپا به وقوع پیوسته است، اما مناطق و بازیگران متعددی را درگیر خود کرده است. یکی از مناطق تأثیرگذار در بحران اوکراین، منطقه خاورمیانه است. در بین کشورهای منطقه خاورمیانه ایران و اسرائیل به‌عنوان دو بازیگر راهبردی سطح بازیگری متفاوتی را در این بحران به نمایش گذاشته‌اند؛ به‌گونه‌ای که ایران بحران اوکراین را در راستای تغییرات جاری در نظام بین‌الملل ارزیابی می‌کند. تغییراتی که در نهایت ممکن است منجر به تغییر در نظم بین‌الملل فعلی و تحدید قدرت‌های بزرگ از جمله کشورهای اروپایی و آمریکا در قالب ناتو و از سوی دیگر روسیه شود. پس باید در این بحران در راستای منافع ملی نقش ایفا کرد و شرایط نه جنگ و نه صلح در اوکراین ایجاد شود یا اینکه حداقل روسیه شکست‌خورده جنگ نباشد که هم بتواند قدرت تأثیرگذار علیه ناتو در کنار روسیه باشد و هم از توانایی‌های راهبردی و نظامی روسیه بهره لازم را ببرد.

اسرائیل برخلاف جمهوری اسلامی رویکرد کاملاً متفاوتی در قبال بحران اوکراین داشته است و آن را در راستای سیاست‌های غیرمطلوب خود ارزیابی می‌کند. اسرائیل به‌دنبال بازیگری در چارچوب نظم و ساختار نظام بین‌الملل کنونی است و تغییرات در این ساختار به‌ویژه در راستای منافع جمهوری اسلامی را به ضرر خود ارزیابی کرده و به‌دنبال حفظ وضع موجود است. بر این اساس اسرائیل به‌دنبال پایان یافتن جنگ روسیه و اوکراین است و معتقد است هزینه‌های صرف‌شده در این جنگ باید متوجه ایران شود. بنابراین ایران و اسرائیل در متغیرهای، سیاسی، امنیتی و نظامی و انرژی سیاست خارجی متفاوتی را در قبال بحران اوکراین به کار گرفتند. این پژوهش در چارچوب نظریه واقع‌گرایی در پی پاسخ به این پرسش است که ایران و اسرائیل سیاست خود را در قبال بحران اوکراین چگونه تنظیم کرده‌اند؟ این مقاله استدلال می‌کند که ایران به‌عنوان یک بازیگر چالشگر نظام بین‌الملل، بحران اوکراین را بحرانی در راستای تغییرات در نظام بین‌الملل و شکل‌گیری نظام بین‌الملل جدید می‌بیند که موجب تحدید قدرت، قدرت‌های بزرگ از جمله ناتو و آمریکا و روسیه می‌شود. از سویی دیگر، اسرائیل به‌دنبال حداقل حفظ ساختار موجود و عدم تغییر در موازنه قدرت است و از آن حمایت می‌کند. هرچند

شاید شکست روسیه برای اسرائیل مطلوب باشد. ایران و اسرائیل در حوزه‌های سیاسی، نظامی و امنیتی، انرژی و تجاری سیاست متفاوتی را در قبال بحران در پیش گرفته‌اند. سطح بازیگری ایران و اسرائیل، ایفای نقش گسترده در نظام بین‌الملل و محیط خاورمیانه و روابط دو دولت با بازیگران ذی‌نفع و ذی‌نفوذ در بحران اوکراین علت اصلی انتخاب این دو دولت برای بررسی در بحران اوکراین است. بر این مبنای، ساماندهی پژوهش به‌گونه‌ای است که پژوهش ضمن توصیف بحران اوکراین به توصیف و تحلیل سیاست ایران و اسرائیل در قبال جنگ روسیه و اوکراین در سه مؤلفه اساسی می‌پردازد. روش پژوهش به‌لحاظ نوع پژوهش، مقایسه‌ای، براساس نوع هدف، توسعه‌ای و کاربردی، و به‌لحاظ روش‌شناسی پژوهش بر مبنای نوع داده‌ها، کیفی است. روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای است.

۲. پیشینه پژوهش

در بررسی آثار مرتبط با موضوع سیاست ایران و اسرائیل در بحران اوکراین، اثر جامعی وجود نداشته است که به بررسی و مقایسه سیاست دو طرف بپردازد و تنها موارد محدودی هست که در آن‌ها نیز فقط به یکی از دو طرف پرداخته شده است. در ادامه به این آثار اشاره می‌کنیم. اسلامی (۲۰۲۲) در مقاله «تأمین پهپادهای ایران به روسیه و تغییر پویایی جنگ اوکراین»، فقط به تأثیر و نقش پهپادهای ایران در تغییر دادن وضعیت نبرد با تأکید بر دکترین فراسرزمینی ایران و ضعف روسیه در حوزه پهپادی پرداخته و به سیاست ایران و اسرائیل و به سایر مؤلفه‌های مؤثر بر سیاست ایران در بحران اوکراین اشاره‌ای نکرده است. اینبار (۲۰۲۲) در مقاله «اسرائیل باید میانجیگر جنگ روسیه و اوکراین باشد» به نقش میانجیگری اسرائیل در بحران اوکراین و سیاست بی‌طرفی مثبت و عدم تنش آن با روسیه پرداخته است و به سایر مؤلفه‌های مؤثر بر سیاست اسرائیل در قبال بحران اوکراین و سیاست ایران در قبال این بحران پرداخته است.

حلالخور و سعیدی راد (۲۰۲۲) در مقاله «ایران و اوکراین در دوران بحران و تأثیر آن بر روابط با روسیه»، به سیاست ایران در قبال بحران اوکراین در قالب عدم حمایت از دو طرف نزاع اشاره کرده و مسائلی چون نزدیکی به اتحادیه اروپا و فروش گاز به اروپا را مطرح کرده است. آبراماز و وایس (۲۰۲۲) در مقاله «چرا اسرائیل در حمایت از اوکراین کند بوده است؟»، به سیاست اسرائیل نسبت به بحران اوکراین پرداخته و این موضوع را از منظر نقش جمعیت روسی و اوکراینی در اسرائیل و حضور روسیه در سوریه را بررسی کرده است. بررسی این آثار نشان می‌دهد که

هرکدام از پژوهش‌ها، فقط یک متغیر را از هر یک از دو طرف بررسی کرده و تحلیل جامعی از سیاست ایران و اسرائیل در قبال این بحران وجود نداشته است. بر همین اساس، پژوهش حاضر با بررسی عوامل مختلف تأثیرگذار و با مقایسه‌ای تطبیقی در چارچوب نظریه واقع‌گرایی، به دنبال توصیف و تحلیل جامع سیاست ایران و اسرائیل در قبال بحران اوکراین است و اینکه هر یک چگونه در طول جنگ اخیر رفتار کرده‌اند و علل رفتار آن‌ها چیست؟

۳. چارچوب نظری

واقع‌گرایی سیاسی رویکردی فلسفی برای مطالعه سیاست، و به‌ویژه سیاست بین‌الملل است که به‌طور گسترده‌ای به‌عنوان ماندگارترین و تأثیرگذارترین سنت در این زمینه تلقی می‌شود و سنت اصلی برای تجزیه و تحلیل روابط بین‌الملل در اروپا و شاخه‌های آن در دنیای جدید بوده است (Walt, 2010: 2). اما واقع‌گرایی به‌عنوان مکتب نظری غالب روابط بین‌الملل در دوره پس از جنگ جهانی دوم محسوب می‌شود و سایر نظریه‌های روابط بین‌الملل اغلب به‌عنوان واکنشی در برابر این نظریه هستند (Asadi, 2019: 224). بی‌تردید واقع‌گرایی در عمل مهم‌ترین و پایدارترین نظریه روابط بین‌الملل بوده است (Moshirzad, 2017: 73). با وجود تکامل و تنوع جدی مکتب نظری واقع‌گرایی و پیدایش نظریه‌های واقع‌گرایی مختلف، مفروضه‌ها و مبانی نظری مشترکی در میان آن‌ها وجود دارد که این نظریه‌ها را باهم پیوند می‌دهد (Asadi, 2019: 225) مفروضه‌ها و دال‌های مشترک واقع‌گرایان را می‌توان این‌گونه برشمرد:

۱. محیط یا نظام دولتی که دولت‌ها در آن زندگی می‌کنند آنارشی است (Moshirzad, 2017: 73). ویژگی آنارشی غیرمتمرکز بودن است و هیچ مرجع رسمی مرکزی ندارد. در این حالت جهان از دولت‌های مستقل تشکیل شده است که مطابق با منطق خودیاری و حمایت از منافع خود عمل می‌کنند. ۲. فرض بر این است که هدف اصلی دولت‌ها تضمین بقای خود در عرصه بین‌الملل است؛ ۳. همچنین فرض بر این است که نیروی محرکه آن برای تقویت بقا، حفظ و دستیابی به قدرت بر سایر کشورها است (Kheyri-Moaji, 2019: 4)؛ ۴. مفروض دیگر، واقع‌گرایان بازیگران اصلی در عرصه بین‌الملل را دولت‌هایی می‌دانند که به امنیت خود توجه دارند و در راستای دستیابی به منافع ملی خود عمل می‌کنند و برای قدرت می‌جنگند (Karpowicz, 2017: 3). ولی بهترین

راه حفظ صلح، برقراری موازنه قدرت است. توازن قدرت در روابط بین الملل، وضعیت و سیاست یک دولت یا گروهی از ملت‌ها با تطبیق قدرت خود در برابر قدرت طرف مقابل است که از خود در برابر دولت‌ها یا گروه دیگری از دولت‌ها محافظت می‌کند (Mckenna, 2016). توازن قدرت، ایده‌ای که دولت‌ها آگاهانه یا ناخودآگاه در تلاش برای توزیع مساوی قدرت برای جلوگیری از تسلط یک دولت هستند، یک مفهوم اصلی برای مطالعه سیاست‌های بین‌المللی است (SKUMSRUD ANDERSEN, 2018: 1)؛

۵. مفروض دیگر واقع‌گرایی به‌عنوان یک پارادایم اصلی در نظام بین‌الملل، موجودیت یکپارچه دولت‌ها است که در روابط بین‌الملل به‌صورت واحد و عاقلانه تصمیم می‌گیرند و عمل می‌کنند. دولت‌ها براساس این مفروض بنابر مدل هزینه و فایده رفتار و تلاش می‌کنند تا سود خود را به حداکثر برسانند. پس کشورها از میان گزینه‌های موجود و ممکن گزینه‌ای را برمی‌گزینند که بیشترین سود و کمترین هزینه را داشته باشد (فیروزآبادی، ۱۳۹۶: ۱۶۷)؛

۶. مفروض دیگر برای واقع‌گرایی این است که اخلاق از سیاست جدا می‌شود و اخلاق بدون دوراندیشی وجود ندارد (Ghasemi, 2017: 78)؛

۷. مفروض آخر واقع‌گرایی این است که منافع ملی واحدها بر اساس قدرت تعریقی می‌شود ولی قدر متیقن منافع ملی بقا هست (Kheyrian, 2019: 3).

مورگنتا در کتاب «سیاست بین‌الملل: مبارزه برای قدرت و صلح» شش اصل واقع‌گرایی سیاسی را مشخص کرد: ۱. سیاست نیز مانند جامعه با قوانین عینی که ریشه در طبیعت انسان دارد اداره می‌شود؛ ۲. سیاست بین‌الملل براساس منافع یک دولت شکل می‌گیرد که مبنای منافع قدرت است؛ ۳. میل به قدرت عینی و جهانی است، اما ثابت نیست جایی برای تفاوت‌های ظریف وجود دارد؛ ۴. جدایی اخلاق از سیاست؛ ۵. آمال و آرزوهای اخلاقی واحدها با قوانین حاکم بر جهان یکسان نیست؛ ۶. سیاست قلمروی مستقل و جدا از اخلاق، حقوق و اقتصاد دارد (Morgenta, 1979). با توجه به مفروض‌های واقع‌گرایی و اصول مورگنتا، سه نوع سیاست بین‌الملل را می‌توان برای واحدها متصور شد. کشوری که سیاست خارجی آن حفظ وضع موجود و نه ایجاد تغییر در توزیع قدرت باشد، سیاست حفظ وضع موجود را دنبال می‌کند. واحدی که به دنبال کسب قدرتی بیش از قدرت بالفعل موجود باشد، سیاست امپریالیستی را دنبال می‌کند. کشوری که به دنبال نمایش قدرت باشد، سیاست پرستیژ را دنبال می‌کند (Ghasemi, 2017: 78).

۴. سیاست ایران و اسرائیل براساس چارچوب نظری واقع‌گرایی

سیاست ایران و اسرائیل در بحران اوکراین را می‌توان در قالب چارچوب نظری واقع‌گرایی ارزیابی کرد. اساساً ایران و اسرائیل بازیگران ژئوپلیتیک و امنیتی هستند. ایران و اسرائیل هر دو بازیگری عاقل و یکپارچه هستند که براساس هزینه و فایده رفتار می‌کنند و هر دو بازیگر دولتی بوده و نظام بین‌الملل را یک نظام آنارشی که اقتدار مرکزی ندارد ارزیابی می‌کنند. (Motaghi, 2013: 39). اسرائیل با وجود حضور آمریکا، نظام بین‌الملل را آنارشیک می‌داند. اساساً جنگ‌های مختلف اعراب و اسرائیل سبب شده است که این رژیم براساس امنیت و قدرت مسائل بین‌الملل را تعریف کند (Silander, 2012: 10-12). اسرائیل هم به دنبال حداکثر منافع، افزایش قدرت و حفظ امنیت خود است. از سویی، ایران با توجه به تهدیدهای فزاینده از سوی ایالات متحده آمریکا و همچنین رژیم اسرائیل، قدرت را مؤلفه‌ای اساسی در محیط آنارشی نظام بین‌الملل دانسته و همواره به دنبال پیشینه‌سازی قدرت برای تأمین امنیت در نظام بین‌الملل است. در سال‌های اخیر، افزایش قدرت نظامی ایران به حدی گسترش پیدا کرده است که اقدام نظامی علیه خود را در نظام آنارشی هزینه‌زا کرده است. ایران به شدت مورد تهدید امنیتی و ژئوپلیتیکی است. بنابراین اساس مسئله موازنه قدرت، مسئله‌ای اساسی در آیین نظامی جمهوری اسلامی است (Moslaj Nejad, 2011: 138-144). موازنه قدرت بدین معناست که کشورها در مقابل افزایش قدرت یکدیگر از خود واکنش نشان می‌دهند و این واکنش به صورت ایجاد اتحاد و ائتلاف نمایان می‌شود تا کشورها بتوانند تهدید ناشی از افزایش قدرت دیگر کشورها را خنثی کنند (Simber, 2017: 10). ایران و اسرائیل تهدیدات مشابه و متفاوتی را در نظام آنارشیک نظام بین‌الملل تجربه و بر این اساس رفتار می‌کنند و کنش و واکنش‌های آن‌ها براساس نگاهی واقع‌گرایانه به تحولات جاری براساس تحلیل هزینه و فایده و به حداکثر رساندن منافع خود است.

۵. بحران اوکراین (جنگ روسیه و اوکراین) در چارچوب واقع‌گرایی

از سال ۲۰۰۵ و با وقوع انقلاب‌های رنگی به‌ویژه در اوکراین، تنش بین روسیه و این کشور افزایش پیدا کرد و پس از چند انقلاب رنگی در سال ۲۰۱۴ روسیه در اقدامی ضربتی، شبه‌جزیره کریمه را با برگزاری همه‌پرسی به خاک خود ملحق کرد. اما این پایان تنش بین دو کشور نبود و سرانجام روسیه در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ در یک عملیات ویژه نظامی به خاک اوکراین حمله

کرد. این بحران تاکنون ادامه داشته است و به نظر می‌رسد افق روشنی برای پایان این بحران وجود ندارد. محیط آنارشی نظام بین‌الملل و برهم خوردن توازن قدرت در اروپای شرقی از مواردی است که می‌توان به‌طور کلی به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی جنگ اوکراین ارزیابی کرد. جان مرشایمر نظریه‌پرداز واقع‌گرایی تهاجمی بیان می‌کند که عامل اصلی بحران اوکراین گسترش ناتو به شرق است (Mearsheimer, 2014). او در مقاله‌ای در نشریه فارین افیرز می‌نویسد «بحران اوکراین نتیجه ماجراجویی‌های غرب است و غرب با توهّمات لیبرالی سبب برانگیخته شدن پوتین شده است» (Mearsheimer, 2022). استفان والت، نظریه‌پرداز واقع‌گرایی در مقاله‌ای در مورد بحران اوکراین می‌نویسد: «فاجعه بزرگ این است که کل این ماجرا اجتناب‌پذیر بود. اگر ایالات متحده و متحدان اروپایی‌اش تسلیم غرور، خیال‌پردازی و آرمان‌گرایی لیبرال نمی‌شدند و در عوض، بر پیش‌های اصلی واقع‌گرایی تکیه می‌کردند بحران کنونی رخ نمی‌داد (Walt, 2022). دلایل وقوع بحران اوکراین، موضوع این پژوهش نیست، اما تأثیرگذاری این بحران و حضور بازیگران فزاینده در این بحران، سبب شده است که کشورهای مختلف به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم خود را وارد این کارزار کنند. ایران و اسرائیل به‌عنوان دو بازیگر اصلی در محیط امنیتی و آنارشیک خاورمیانه به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم در این کارزار حضور داشته‌اند و سیاست متفاوتی را در حوزه‌های نظامی، امنیت، سیاسی، اقتصادی، انرژی و حتی رسانه‌ای به‌کار گرفته‌اند.

۶. سیاست واقع‌گرایی اسرائیل در قبال جنگ روسیه و اوکراین

اسرائیل در حالی که تلاش می‌کند خود را میانجی بالقوه، بین روسیه و اوکراین معرفی کند، وضعیت محافظه‌کارانه را در پیش گرفته است. اسرائیل ارتباط فرهنگی قوی با هر دو کشور دارد. تقریباً ۱۵ درصد از جمعیت آن را مهاجران یا فرزندان مهاجران اتحاد شوروی تشکیل می‌دهند که بیشتر آن‌ها از روسیه و اوکراین آمده‌اند. سیاست اسرائیل عمده‌اً مبهم است. در طول تهاجم اولیه، اسرائیل به اوکراین پیشنهاد کمک‌های بشردوستانه کرد، اما از ارسال کمک‌های نظامی یا پیوستن به تحریم‌های غرب کوتاهی کرد (Weiss Abram 3: 2022). همین سیاست هم در دوران دولت جدید اسرائیل (دولت راست افراطی) در حال روی دادن است. اناتان رینهولد، رئیس مطالعات سیاسی دانشگاه بار ایلان اسرائیل در مصاحبه‌ای با شبکه الجزیره در مورد سیاست اسرائیل در قبال بحران اوکراین و تفاوت دو دولت راست افراطی و دولت لاپید-بنت می‌گوید: «تفاوت بین دو دولت این است که دولت پیشین ۱۰۰ درصد از نظر ایدئولوژیک با

اوکراین هم‌دردی می‌کرد و به دنبال حمایت از اوکراین تا جایی که می‌توانست بود، بدون اینکه کاملاً با روس‌ها وارد تنش شود در حالی که دولت راست افراطی کمتر نگران هم‌دردی‌های ایدئولوژیک است. اکنون به نظر می‌رسد که دولت جدید اسرائیل تلاش می‌کند سیگنال‌های مثبت بیشتری به روسیه بفرستد و در همان حال به دکترین‌های طولانی‌مدت سیاست خارجی خود ادامه دهد (Falk, 2022).

بنابراین می‌توان گفت که سیاست اسرائیل را در قبال جنگ محافظه‌کارانه و به دنبال پایان یافتن جنگ می‌بیند. اسرائیل در رابطه با روسیه و اوکراین دو منفعت اصلی امنیت ملی دارد که مورد توافق همه جریان‌های داخلی اسرائیل است: حفظ روابط خوب با ایالات متحده به معنای کلی و پذیرش آزادی اسرائیل برای عملیات نظامی علیه ایران در سوریه. اسرائیل به آزادی عمل برای مقابله با تهدیدات ایران در سوریه نیاز دارد. از زمان آغاز جنگ، اسرائیل به محکومیت بین‌المللی علیه روسیه پیوسته است، اما تلاش زیادی کرده است تا از بسیاری جهات خود را به عنوان یک دولت بی‌طرف معرفی کند. اسرائیل با وجود اینکه یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان تسلیحات در سطح بین‌المللی است، درخواست‌های ولادیمیر زلنسکی، رئیس‌جمهور این کشور برای فرستادن تجهیزات نظامی به اوکراین را رد کرده و کمک‌های خود به این کشور جنگ‌زده را به کمک‌های بشردوستانه محدود کرده است. در کنار چین، هند، ایران و امارات متحده عربی، اسرائیل نیز یکی از معدود کشورهایی است که از اعمال تحریم‌های اقتصادی علیه روسیه خودداری کرده است (Amir, 2022). اینکه اسرائیل چنین سیاستی به کار گرفته است به عوامل مختلفی ارتباط دارد. اسرائیل در منطقه‌ای است که دشمنان زیادی دارد، با وجود توافق آبراهام، تنها کشورهای عربی اقتدارگرا با اسرائیل همکاری دارند و بسیاری از کشورهای عربی به دنبال تشکیل دولت فلسطینی هستند، ایران به دنبال محور اسرائیل است و متحدان آن در داخل و در مرزهای اسرائیل حضور دارند، آمریکا به دنبال کاهش تعهدات خود در خاورمیانه با توجه به بحران اوکراین و چین است، بنابراین با توجه به حضور روسیه در سوریه، اسرائیل نمی‌خواهد خود را در جبهه ضدروسی تعریف کند، هرچند علیه روسیه موضع‌گیری می‌کند. ترتیبات منطقه‌ای و بین‌المللی سبب می‌شود که اسرائیل سیاست حفظ وضع موجود و عدم تنش با روسیه را در پیش بگیرد (Daoud, 2022). بر این اساس می‌توان سیاست کلی اسرائیل در قبال بحران اوکراین را در این‌گونه ارزیابی کرد.

۷. رویکرد سیاسی اسرائیل در قبال بحران اوکراین

با وقوع جنگ در اوکراین، مواضع سیاسی اسرائیل در راستای غرب بود. وزارت خارجه اسرائیل در اولین بیانیه رسمی خود در ۲۳ فوریه حمایت خود را از تمامیت ارضی اوکراین بدون اشاره صریح به روسیه اعلام کرد. یک روز بعد، نخست‌وزیر نفتالی بنت و یائیر لاپید، وزیر امور خارجه، سخنان متفاوتی گفتند، بنت بدون اشاره به تمامیت ارضی یا محکومیت مسکو با غیرنظامیان اوکراینی ابراز همبستگی کرد. یائیر لاپید، وزیر امور خارجه اسرائیل در نشست خبری در این وزارتخانه مداخله نظامی روسیه در اوکراین را حمله بزرگی به نظم جهانی دانست و به شدت محکوم کرد. دفتر بنت بیانیه‌ای در ۲۵ فوریه درباره کمک‌های بشردوستانه صادر و حمایت خود از مردم اوکراین اعلام کرد؛ با این حال، شایان توجه است که او این تهاجم را محکوم نکرد (Dene, 2022). موضع اسرائیل از هنگام به قدرت رسیدن لاپید در ژوئن ۲۰۲۲ تغییر چشمگیری نکرده بود، اما روابط میان اسرائیل و روسیه در تابستان ۲۰۲۲ در پی تنش‌های ناشی از چند رویداد به وخامت گرایید. در مه همان سال، سرگی لاوروف،^۱ وزیر خارجه روسیه گفت: آدولف هیتلر اصالت یهودی داشت و یهودیان خود از بدترین یهودی‌ستیزان هستند، این اظهار نظر، طوفانی دیپلماتیک پیاورد. دفتر یهودیان برای مهاجرت در روسیه بسته شد و تنش‌های سیاسی افزایش یافت. سرانجام با گفت‌وگوی پوتین و نفتالی بنت، نخست‌وزیر اسرائیل، تنش‌های سیاسی کاهش یافت (2022 timesofisrael). با روی کار آمدن راست افراطی در اسرائیل و نخست‌وزیری مجدد نتانیا هو نمی‌توان شاهد تغییر اساسی در رویکرد سیاسی اسرائیل در بحران اوکراین بود (Inbar, 2023).

۸. رویکرد امنیتی و نظامی اسرائیل در بحران اوکراین (توازن قوا)

با افزایش شدت جنگ در اوکراین و افزایش حضور پهپادها و موشک‌های کوتاه‌برد روسیه در جنگ اوکراین، تقاضا برای حضور دستگاه‌های پدافندی اسرائیل در جنگ بیشتر شده است. این درخواست از زمان شروع جنگ در حدود چند ماه پیش با شدت‌های متفاوتی مطرح شده است. این اقدام در حال حاضر ناممکن است. وزیر دفاع، بنی گانتز، این پیام را در مناسبت‌های مختلف تکرار کرد و پیام‌های مشابهی از هر کانال ممکن (دیپلماتیک، مخفی، رسانه‌ای) به اوکراینی‌ها منتقل شده است (Limor, 2023). انگیزه‌های متعددی در پس موضع ثابت اسرائیل وجود دارد، اولین و نه لزوماً مهم‌ترین، میل به اجتناب از برخورد با مسکو است. تفاوتی بین

1. Sergey Lavrov

تأمین تجهیزات پزشکی یا حتی کلاه ایمنی و جلیقه‌های رزمی و ارائه دستگاه‌های تسلیحاتی پیشرفته - حتی دفاعی - برای کمک به کسب یک پیروزی قاطع در کارزار نظامی فعلی وجود دارد. اسرائیل به دنبال منافع خود است و از حضور روسیه در سوریه گرفته تا نگرانی‌اش در مورد صدها هزار یهودی ساکن روسیه از ارسال کمک‌های تسلیحاتی پرهیز می‌کند. انگیزه دوم، کمبود مداوم باتری و موشک‌های رهگیر است. باتری‌هایی که اسرائیل در اختیار دارد برای محافظت از آن طراحی شده‌اند و به‌سادگی هیچ سیستم مازادی در دسترس نیست که بتواند از پس پرداخت آن به کشورهای خارجی برآید. در هر صورت، اسرائیل قبل از هرگونه فروش یا انتقال سیستم گنبد آهنین به هر کشور دیگری به تأیید ایالات متحده نیاز دارد و چنین مجوزی در مورد اوکراین صادر نخواهد شد. سیاست واقعی اسرائیل را می‌توان در این بیان آلون لیل، رئیس میز خاورمیانه در وزارت خارجه اسرائیل دید، وی درباره عدم کمک‌های تسلیحاتی اسرائیل می‌گوید: «در سیاست خارجی اسرائیل که من که‌ها سال در آن مشارکت داشته‌ام، ملاحظات اخلاقی هرگز در رأس قرار نداشته‌اند و همیشه در درجه دوم بوده‌اند، اگر نگویم که اصلاً وجود نداشته‌اند، این در مورد اوکراین و روسیه هم صادق است» (Liel, 2022).

تاکنون کمک‌های اسرائیل فقط به کلاه‌های نظامی، ساخت بیمارستان صحرایی، کمک‌های اطلاعاتی در مورد پهپادها (ادعا می‌شود پهپادها ایرانی هستند)، مختصر شده است. هرچند نیروی‌های داوطلب اسرائیلی برای جنگ با روسیه به اوکراین فرستاده شدند، این تعداد تغییری در روند جنگ نخواهد داشت و بعید به نظر می‌رسد که دولت راست افراطی در سیاست یک سال اخیر اسرائیل در مورد جنگ تجدیدنظر کند (UKENY, 2023). با وجود این، اسرائیل به دنبال این است که کمک‌های اطلاعاتی و امنیتی خود را به اوکراین همانند دولت قبل حفظ کند (Ravid, 2023). همچنین نیروهای مسلح آمریکا سلاح‌هایی را که در اسرائیل ذخیره کرده بود برای استفاده اضطراری به اوکراین فرستادند (Arnaout, 2023). نتانیاهو در مصاحبه اواخر اکتبر با ام‌سی‌ان‌بی‌سی، از سیاست‌های «محتاطانه» دولت‌های بنت لاپید در مورد اوکراین حمایت کرد و گفت تسلیحاتی که در گذشته توسط اسرائیل در اختیار دولت‌های خارجی قرار می‌گرفت، «در یک میدان نبرد در اختیار ایران قرار می‌گیرد و علیه ما استفاده می‌شود». اسرائیل رسماً از ارسال تسلیحات به اوکراین خودداری می‌کند، زیرا از اقدام تلافی‌جویان روسیه در سوریه یا سایر جبهه‌ها می‌ترسد. هرچند بلافاصله پس از این مصاحبه، نتانیاهو به یو است

ای تودی^۲ گفت در صورت بازگشت به دفتر نخست‌وزیری، «امکان ارسال سلاح به اوکراین را بررسی خواهد کرد» (Ksenia 2022). سرانجام باید گفت بعید به نظر می‌رسد که اسرائیل تغییری در سیاست نظامی و امنیتی خود در قبال بحران اوکراین داشته باشد، هرچند این امر به تحولات روسیه و آینده نبرد بستگی خواهد داشت. اسرائیل توازن بین روسیه و ناتو و ایالات متحده ایجاد کرده است. اسرائیل با وجود اینکه متحد راهبردی ایالات متحده است، اما بازیگری عاقل و یکپارچه است و براساس هزینه و فایده رفتار می‌کند.

۹. رویکرد اقتصادی، انرژی اسرائیل در قبال بحران اوکراین

اسرائیل روابط اقتصادی گسترده‌ای با روسیه ندارد و روسیه جزو ۱۰ شریک اول اقتصادی اسرائیل نیست، بنابراین با تحریم‌های غرب علیه روسیه، اسرائیل همراهی نکرد. در سال ۲۰۲۰ حجم تجارت اسرائیل و روسیه کمتر از ۲ میلیارد دلار بوده است (oec.world, 2022). در سال ۲۰۲۱ حجم تجارت ۱،۵ میلیارد دلار بوده است (TRADING, 2022 ECONOMIC). در سال ۲۰۲۲ میانگین حجم تجارت دو دولت ۳۰ درصد کاهش یافته است. تحریم روسیه در حوزه اقتصادی به نفع اسرائیل بوده است و سرمایه‌گذاران روسیه بخشی از سرمایه‌های خود را به بازار اسرائیل منتقل کرده‌اند. اسرائیل همچنین در حوزه طلا و الماس روابط گسترده‌ای با روسیه دارد. الماس خام روسیه از نظر دستگامی برای بازار جهانی و هسته اصلی روابط روسیه و اسرائیل است. در اوایل سال جاری، شرکت انحصاری معدن آل روسا پس از شروع درگیری اوکراین، خیلی سریع تحت تحریم‌های ایالات متحده و بریتانیا، اما نه اتحادیه اروپا، قرار گرفت. آل روسا ۳۰ درصد از کل منابع جهانی الماس خام را کنترل می‌کند، در حالی که پنج نفر از دوازده فروشنده رسمی الماس جهانی، در اسرائیل مستقر هستند (Duhamel, 2022).

در حوزه انرژی اسرائیل به دنبال استفاده از تحریم گازی روسیه است تا بتواند با استخراج گاز از میدان‌های مشترک با لبنان و میدان‌ها گازی در سرزمین‌های اشغالی بخشی از گاز مورد نیاز اروپا را در میان مدت و بلندمدت تأمین کند. لاپید نخست‌وزیر اسرائیل اعلام کرده بود که اسرائیل ۱۰ درصد گاز مورد نیاز اروپا را می‌تواند تأمین کند (Reuters, 2020). علاوه بر افزایش قیمت گاز طبیعی، جنگ در اوکراین باعث تغییر عمده در مسیرهای جهانی ترانزیت نفت شده است و مدیریت آن شرقی و به‌ویژه اسرائیل را در میانه میدان قرار می‌دهد. با شروع تحریم‌های

۲. روزنامه سراسری آمریکایی که در سال ۱۹۸۲ تأسیس شده است.

اروپا علیه نفت روسیه در آغاز سال ۲۰۲۳، نفت روسیه به جای آن به سمت شرق آسیا می‌رود، مثلاً چین و هند (Rettig, 2023: 2). بنابر اینکه جنگ در سال ۲۰۲۳ چگونه توسعه یابد و کشورهای اروپایی چقدر متعهد به تحریم‌های خود علیه واردات نفت و گاز روسیه هستند، ممکن است فرصت‌های متعددی برای گسترش ظرفیت صادرات گاز اسرائیل، ظرفیت‌های ترانزیت و ذخیره‌سازی نفت و فروش انرژی‌های تجدیدپذیر برای اسرائیل فراهم شود. بنابراین سیاست‌های اقتصادی و انرژی اسرائیل در بحران اوکراین کاملاً براساس هزینه و فایده و در راستای منافع ملی تعریف شده است.

۱۰. سیاست ایران در قبال بحران اوکراین

ایران یکی از بازیگران تأثیرگذار خاورمیانه در بحران اوکراین است. سیاست ایران در قبال بحران اوکراین را باید در راستای سیاست ایران در قبال روسیه ارزیابی کرد. با وجود چالش‌های تاریخی در روابط ایران و روسیه، در دهه گذشته، تشدید تحریم‌های غرب علیه ایران و خصومت بین این کشور و ایالات متحده، تهران را بر آن داشته است تا روابط عمیق‌تر سیاسی، اقتصادی و امنیتی با مسکو را دنبال کند. دیدگاه روسیه با دیدگاه ایران در مورد نظم جهانی چندقطبی که نقش ایالات متحده در آن کاهش یافته است، مشترک است (Mackinnon, 2023). همچنین در سیاست نگاه به شرق ایران و دورزدن تحریم‌ها و احیای نقش ژئوپلیتیکی، ایران، روسیه را به‌عنوان عنصر حیاتی از تعادل اوراسیا می‌بیند که می‌خواهد بخشی از آن باشد (AGHA HUSSAIN, 2022).

روسیه که اکنون به‌شدت تحریم شده است، ممکن است شریک راهبردی ضعیفی برای ایران به‌نظر برسد. خروج آمریکا از برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) در سال ۲۰۱۸ توسط دولت دونالد ترامپ، باعث شد بسیاری از مقامات ایرانی و حتی گزارش مارس ۲۰۲۲ مرکز پژوهش‌های مجلس، به این نتیجه برسند که لغو تحریم‌های اقتصادی علیه ایران تقریباً غیرممکن است. ایران در عوض خنثی کردن تحریم‌ها را سرلوحه کار خود قرار داده است. این مستلزم گسترش روابط با سایر کشورهای تحریم‌شده برای تضمین تجارت خارجی انعطاف‌پذیر است (Saleh, 2022). جنگ در اوکراین فرصت‌های جدیدی را برای ایران ایجاد کرده است تا منافع خود را هم با روسیه و هم با غرب پیش ببرد. تلاش‌های ایران برای توسعه مشارکت‌های نظامی خود با مسکو به این کشور این امکان را داده است که فناوری دفاعی و هوافضایی خود را به نمایش بگذارد. ایران همچنین از شکاف بین روسیه و غرب برای از بین بردن آنچه هژمونی

آمریکا در خاورمیانه می‌داند، استفاده کرده است. در همین حال، افزایش هزینه‌های جهانی انرژی، انرژی، ایران را برای اروپا و روسیه ارزشمندتر کرده است (Foroutan, 2022). ایران با ارزیابی آثارشیکتی از نظام بین‌الملل، به دنبال رسیدن به حداکثر منافع خود از تحولات جاری در نظام بین‌الملل است و سیاست ایران در قبال بحران اوکراین را باید در همین زمینه ارزیابی کرد.

۱.۱. رویکرد سیاسی ایران در قبال بحران اوکراین

از آغاز جنگ روسیه و اوکراین، ایران به شکل‌های مختلف جنگ را محکوم کرده است و بر توقف جنگ و آغاز گفت‌وگوهای دوجانبه تأکید می‌کرد. همچنین ایران با تأکید بر بررسی علل بحران جنگ، توقف آن را مشروط به حل ریشه‌ای این بحران (گسترش و توسعه طلبی ناتو و غرب) ارزیابی کرده است (Iran's representative office in the United Nations, 2022). علی بهادری جهرمی، سخنگوی دولت ایران هم در واکنش به رویدادهای اوکراین نوشت: «دغدغه‌های امنیتی درباره روند فزاینده و تحریک‌آمیز گسترش ناتو به شرق برای همه کشورهای مستقل و مخالف سلطه آمریکا قابل درک است. پایبندی به حقوق بین‌الملل و حقوق بشر دوستانه و تکیه بر گفت‌وگو و دیپلماسی برای توقف درگیری‌ها ضروری است» (irna, 2022). ایران در قطعنامه‌های ضد روسی در مجامع بین‌المللی به سه شیوه برخورد کرده است: رأی مخالف، رأی ممتنع و استفاده از دیپلماسی عدم حضور (irna, 2022). بنابراین ایران در چارچوب منشور سازمان ملل کشورهای متنازع را به گفت‌وگو دعوت کرده است؛ ضمن اینکه ایران دغدغه‌های امنیتی روسیه را درک می‌کند و گسترش ناتو و اقدامات توسعه طلبانه غرب را عامل ریشه‌ای بحران می‌داند.

۱.۲. رویکرد امنیتی و نظامی ایران در قبال بحران اوکراین

رویکرد نظامی و امنیتی جمهوری اسلامی در قبال بحران اوکراین را باید در دو بعد بررسی کرد: ۱. در راستای دکترین امنیتی و دفاعی ایران. ماهیت دکترین امنیتی و دفاعی ایران تدافعی و بر اساس اقدامات پیشگیرانه است (Kodkhodaei, Askari Hosn, 2017: 56). از میانه دهه ۱۹۸۰، ایران دکترین دفاعی را به کار گرفته است که ویژگی آن توسعه موشک‌های بالستیک به عنوان ابزار بازدارندگی و دفاع است که عمدتاً با اجرای نیروهای نامنظم به وسیله مفهوم جنگ نامتقارن است. ایران با ادغام درس‌های سخت جنگ هشت ساله خود با عراق در طول دهه ۱۹۸۰ مفهوم جنگ نامتقارن را برای تقویت قوت‌های خود شکل داده است (510):

(Eslami, 2022). در جریان این درگیری، سران ایران پژوهش‌های روشمندی را در مورد فناوری موشکی و پهپادی خود به‌عنوان دو پروژه هم‌پوشانی و مکمل آغاز کرد. ظهور گروه‌های تروریستی در منطقه و همچنین ناامنی در مرزهای این منطقه طی سالیان متمادی منجر به تغییر شکل دکترین نظامی ایران شد. دکترین دفاع رو به جلو حاکی از آن است که ایران باید خارج از مرزهای خود با دشمنان بجنگد تا از ناامنی در خاک خود جلوگیری کند. این امر دخالت نیروهای نظامی در سوریه، عراق، یمن، لبنان، افغانستان، ارمنستان و سایر کشورهای منطقه را توضیح می‌دهد (Eslami, 2022: 51).

از سویی دیگر پس از حوادث ۱۱ سپتامبر، حضور آمریکا و به‌ویژه ناتو در مرزهای ایران افزایش پیدا کرد. ایران به‌دنبال این بود که سیاست واقع‌بینانه‌تری نسبت به پیشروی ناتو به مناطق نفوذ و مناطق پیرامونی خود داشته باشد (Almasi, 2009: 5). هرچند که اکنون ناتو در افغانستان حضور ندارد و فقط در قالب چند گروه در عراق فعالیت می‌کند، گسترش ناتو به قفقاز و آسیای مرکزی و غرب آسیا به‌عنوان مناطق مهم برای ایران، در راستای اعمال فشار بیشتر به ایران ارزیابی می‌شود. اکنون ناتو با کشورهای آسیای مرکزی همچون ازبکستان و قزاقستان و در قفقاز با جمهوری آذربایجان و گرجستان تعاملات گسترده دارد (Turabi, 2013: 178). بر این اساس ایران همواره مخالف گسترش ناتو به شرق و حضور ناتو در مناطق پیرامونی خود بوده است. ایران حضور ناتو در مناطق پیرامونی و مرزی خود را تهدید جدی به حساب می‌آورد؛ بنابراین دکترین دفاع پیشرو یا دفاع رو به جلو که همگام با جنگ ایران و عراق آغاز شد (Akbarzadeh, 2022: 3).

دیدگاه غالب نخبگان حوزه سیاست‌گذاری این است که راه حفظ امنیت پایدار با پیشگیری از تهدید و تقویت جایگاه‌های دولت‌های دوست باهدف پرکردن خلأهای امنیتی حاصل از وضعیت بحران در منطقه یا به بیانی، گسترش حوزه اثر بخشی در محیط پیرامونی است (Ko-Askari Hosn, 2017: 55). بر این اساس ایران به‌دنبال متوقف کردن گسترش ناتو به مناطق پیرامونی خود است. بنابراین ایران بحران اوکراین را در راستای توسعه طلبی غرب و گسترش ناتو به شرق ارزیابی می‌کند. آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر انقلاب اسلامی ایران در دیدار با رئیس‌جمهور قزاقستان در خرداد ۱۴۰۱ در مورد گسترش ناتو و بحران اوکراین می‌گوید: «در قضیه اوکراین مشکل اصلی این است که غربی‌ها در پی توسعه ناتو هستند و آن‌ها هر جا که بتوانند برای گسترش نفوذ خود تأمل نخواهند کرد. باید مسائل را با دقت رصد و بررسی

کرد و مراقب بود، زیرا آمریکایی‌ها و غربی‌ها همواره در پی گسترش دایره نفوذ خود در مناطق مختلف از جمله در شرق و غرب آسیا و ضربه‌زدن به استقلال و اقتدار کشورها هستند» (Khamenei, 2022). ایشان همچنین در تیر ۱۴۰۱ دیدار با رئیس‌جمهور روسیه در مورد گسترش ناتو بیان کردند: «اگر راه در مقابل ناتو باز باشد حدود مرزی نمی‌شناسد و اگر جلوی آن در اوکراین گرفته نمی‌شد، مدتی بعد به بهانه کریمه، همین جنگ را به راه می‌انداختند.» (Khamenei, 2022). بنابراین ایران مخالف گسترش ناتو به شرق و مناطق پیرامونی ایران است. ایران طبق دکترین دفاع روبه‌جلو (دفاع پیشرو) متوقف شدن یا زمین‌گیر کردن ناتو در اوکراین را در نظر دارد و جلوگیری از پیشروی‌های آن را باید در راستای دکترین دفاعی ایران دید.

۲- ایران جنگ اوکراین را در راستای تأمین منافع خود ارزیابی می‌کند. طولانی‌شدن جنگ موجب افزایش سطح تسلیحات دو اردوگاه نزاع خواهد شد که افق روشنی برای آن متصور نیست. از سویی دیگر، ایران می‌تواند نیازمندی‌های نظامی خود را با توجه به راهبردی‌شدن روابط با روسیه در این شرایط تأمین کند. با توجه به اینکه در شرایط مغایر تأمین نیازمندی‌های نظامی ایران از روسیه به‌کندی صورت می‌گرفت (Iddon, 2023). شهریار حیدری، عضو گروه امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس ایران به رسانه‌های دولتی ایران گفته بود که ایران تجهیزات نظامی از جمله بالگرد، سامانه‌های پدافند هوایی و سایر سامانه‌های موشکی روسیه را سفارش داده است و انتظار دارد به‌زودی آن‌ها را دریافت کند. انتظار می‌رود اوایل سال جدید (۱۴۰۲) تسلیحات مورد نیاز ایران از سوی روسیه تحویل داده شود (Heidary, 2022). همچنین قرار است طبق سفارش‌های دوره‌های قبل ایران ۲۴ فروند سوخو ۳۵^۳ را از روسیه تحویل بگیرد که می‌تواند قدرت مانور ایران را به‌خصوص در حوزه خلیج‌فارس افزایش دهد (Mackinnon, 2023).

ایران هم می‌تواند بخشی از نیازمندی‌های روسیه را در حوزه جنگ تأمین کند به‌ویژه اینکه با حجم تسلیحاتی که از سوی ناتو و آمریکا از ژانویه ۲۰۲۳ راهی میدان نبرد در اوکراین شده است، روسیه به‌دنبال تأمین نیازهای خود از ایران، کره شمالی و چین خواهد بود. هرچند از سوی مقامات آمریکایی و اروپایی و همچنین دولت اوکراین ادعا شده است که ایران پهپادهای زیادی از اکتبر ۲۰۲۲ در اختیار روسیه قرار داده است (Divsalla, 2022). بنابراین سیاست نظامی و امنیتی ایران در بحران اوکراین بر این اساس است که ضمن گسترش روابط همه‌جانبه خود با

۳. در اختیار قراردادن سوخو ۳۵ به ایران به مجموعه‌ای از تعاملات و تحولات بستگی دارد. از یکسو ایران تمایلی به دراختیارداشتن این نوع جنگنده دارد و از سویی دیگر، روسیه به‌دنبال حفظ توازن در روابط خود با سایر کشورها در منطقه غرب آسیا است.

روسیه به دنبال نمایش پرستیژ است. ایران به درک درستی از بحران اوکراین رسیده است که این بحران می‌تواند سطح بازیگری ایران را در نظام بین‌الملل افزایش دهد. به‌ویژه اینکه قدرت‌های بزرگ اکنون در مقابل هم صف‌آرایی کرده‌اند و این برای ایران که به دنبال تغییر در نظم موجود است فرصت مطلوب محسوب می‌شود که براساس هزینه و فایده رفتار کند. از سویی دیگر، افزایش عیار پرستیژ ایران، قدرت چانه‌زنی را در نفوذ منطقه‌ای، برنامه هسته‌ای و دفاعی خود افزایش خواهد داد.

۱۳. رویکرد اقتصادی و انرژی ایران در بحران اوکراین

شاید بتوان گفت در هیچ دوره‌ای روسیه و ایران تا این اندازه در حوزه اقتصادی و راهبردی به یکدیگر نزدیک نشده‌اند. روابط اقتصادی ایران و روسیه در سال‌های اخیر رشد قابل توجهی داشته و با تحریم روسیه روابط اقتصادی و راهبردی دو طرف بیش از گذشته شده است. هرچند هم‌اکنون روابط تجاری ایران و روسیه از روابط تجاری روسیه و ترکیه در سطح پایین‌تری قرار می‌گیرد، اما به نظر می‌رسد در سال‌های آینده روابط ایران و روسیه در حوزه اقتصادی گسترش پیدا یابد و روسیه و ایران در حوزه اقتصادی به شریک‌های راهبردی تبدیل شوند. بنابراین روابط اقتصادی ایران و روسیه را می‌توان در چند مؤلفه بررسی کرد:

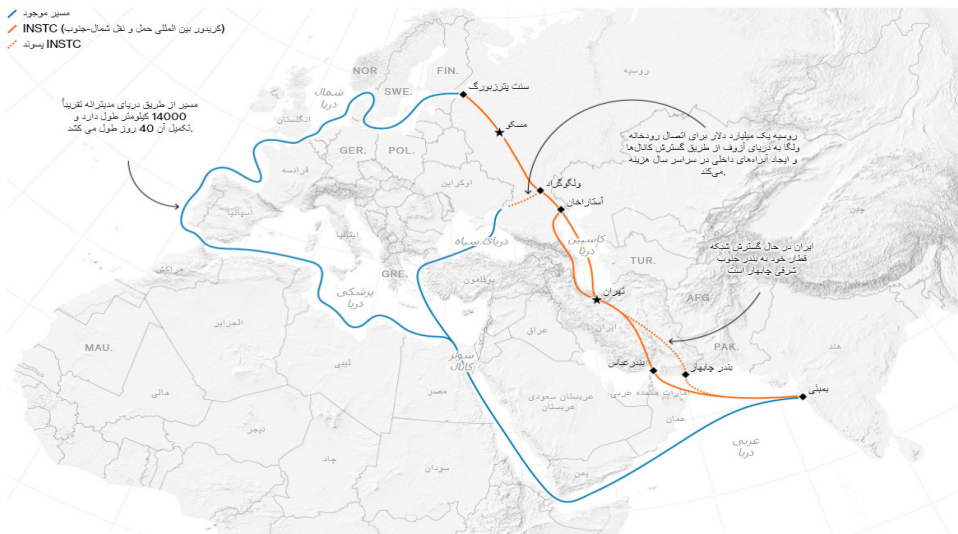
۱-۱۳. حجم تجارت ایران و روسیه

در دو سال اخیر حجم تجارت ایران و روسیه رشد چشمگیری داشته است. براساس گزارش سرویس گمرک فدرال روسیه، گردش مبادلات بازرگانی بین مسکو و تهران در سال ۲۰۲۲ کمی بیش از ۴ میلیارد دلار بوده است. با این حال، از ژانویه تا اکتبر ۲۰۲۲، حجم تجارت بین دو طرف از ارقام کل سال ۲۰۲۱ نیز فراتر رفته و رکورد جدیدی برجای گذاشته است. در ۱۱ ماهه سال ۲۰۲۱ رشد تجارت روسیه با ایران با افزایش ۸۹،۴ درصد نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن به سه میلیارد و ۷۸۵ میلیون دلار رسد که تا پایان سال ۲۰۲۱ به بالای ۴ میلیارد دلار رسید (tasnimnews, 2022) همچنین ایران و روسیه در صورت محقق شدن راه‌گذر شمال- جنوب و خارج کردن چرخه دلار به دنبال سقف تجارت ۴۰ میلیارد دلاری هستند (shana, 2022). در حالی که در سال ۲۰۱۹ حجم تجارت ایران و روسیه کمتر از ۲ میلیارد دلار بوده است.

۱۳-۲. راه‌گذر شمال- جنوب

روسیه، هند و ایران در سال ۲۰۰۰ توافق‌نامه‌ای بین دولتی برای ایجاد راه‌گذر حمل‌ونقل چندوجهی شمال- جنوب امضا کردند که کشورهای خلیج‌فارس از راه خاک روسیه به اروپا می‌رسند. در مقایسه با مسیر دریایی از طریق کانال سوئز، مسافت این مسیر بیش از نصف کاهش می‌یابد که باعث کاهش مدت‌زمان و هزینه حمل‌ونقل می‌شود. هند حدود ۲٫۱ میلیارد دلار در این طرح سرمایه‌گذاری کرده است که بخشی از این مبلغ صرف ساخت زیرساخت‌های حمل‌ونقل در ایران شده است (Hajiyeva 2022). این راه‌گذر می‌تواند نقش ژئوپلیتیکی ایران را به شدت افزایش دهد و آن را به‌عنوان یکی از کانون‌های ترانزیتی جهان معرفی کند. یکی از پروژه‌های مهم این راه‌گذر، راه‌آهن رشت آستارا است و در حال حاضر عملیات زیرسازی ۱۰ کیلومتر مسیر از سمت رشت در حال پایان و آماده‌ریل‌گذاری است و عملیات زیرسازی ۱۱٫۵ کیلومتر مسیر از سمت آستارا نیز آغاز شده است. یک دوره چهار ساله برای پایان این پروژه برنامه‌ریزی شده است که برای رسیدن به آن باید منابع مالی این طرح در تمام طول ۱۶۰ کیلومتر این مسیر به‌صورت پایدار تأمین شود (tinn, 2022).

شکل ۱. راه‌گذر شمال- جنوب

۱۳-۳. عضویت در اتحادیه اوراسیا

اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سال ۲۰۱۰ ایجاد شد. کشورهای مؤسس آن روسیه، بلاروس و قزاقستان بودند. در سال ۲۰۱۵ ارمنستان و قرقیزستان عضو این اتحادیه شدند. نام ایران نخستین بار در سال ۲۰۱۵ برای عضویت در این اتحادیه مطرح شد. اما هنوز عضویت کامل ایران در این قطعی نشده است. این اتحادیه در راستای همگرایی اقتصادی منطقه‌ای و با حجم تجارت بالای ۸۰۰ میلیارد دلار است. توافق با اتحادیه اوراسیا که در حال تبدیل شدن به یکی از قطب‌های مهم اقتصادی و سیاسی جهان است، علاوه بر اهمیت اقتصادی و تجاری برای طرف‌ها منافع سیاسی دارد. به دلیل نزدیکی و دسترسی ایران به اتحادیه اوراسیا، عضویت در این اتحادیه، امکان گسترش همکاری در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، بانکی، حمل و نقل، خدمات فنی و مهندسی و... را فراهم می‌کند (Talebpour, 2022: 126).

ایران از سال ۱۳۹۸ و با تصویب قانون موافقت‌نامه تسهیل منطقه آزاد تجاری به مدت ۳ سال با منطقه اوراسیا توافق کرده بود که یک سری تعرفه‌ها به یکدیگر اختصاص بدهند و هیچ‌گاه عضو رسمی تجارت آزاد اوراسیا نبود (tasnimnews, 2022). با این حال، ایران در اوراسیا فرصت‌هایی برای گسترش نفوذ خود به افق‌های جدید دارد و خود را در قلب گذارهای بلندمدت اقتصادی و سیاسی قرار می‌دهد. از آنجایی که ایالات متحده و اتحادیه اروپا در حال تلاش برای گزینه‌های مناسب برای فشار بر روسیه هستند، بحران اوکراین ممکن است برای تهران در تنظیم دقیق راهبرد در حال تحول خود در این سرزمین وسیع و غنی از منابع مفید باشد (Agha Hussain, 2022). به نظر می‌رسد با توجه به بحران اوکراین و در راستای منافع ملی، ایران به دنبال عضویت کامل در این اتحادیه باشد.

۱۳-۴. اتصال بانکی ایران و روسیه

با توجه به شرایط تحریمی ایران، همواره سران ایران به دنبال دورزدن تحریم با استفاده از مدل‌های جایگزین هستند. بحران اوکراین فرصت بسیار مناسبی برای ایران به وجود آورده است که سیستم پیامکی مالی مشترک بین ایران و روسیه صورت بگیرد. بانک مرکزی ایران، قرارداد پولی بانکی میان ایران و روسیه امضا کرد. با اجرای این قرارداد، ۵۲ شعبه بانک ایرانی و ۴ بانک خارجی در بستر سپاه از سمت ایران و ۱۰۶ بانک نیز به وسیله سامانه پیام‌رسان مالی

روسیه^۴ از سمت روسیه متصل می‌شوند. از طرف ایران، بانک شهر و از طرف روسیه بانک وی‌تی‌بی^۵ مشخص شدند. در فاز اول، این بانک‌ها برای اجرای آزمایشی هستند و پس از مدتی، دیگر بانک‌ها نیز اضافه خواهند شد. همه بانک‌های ایرانی در خارج کشور و تمام بانک‌های خارجی متصل به پیام‌رسان ملی روسیه که شامل بیش از ۱۰۰ بانک در ۱۳ کشور خارجی است می‌توانند با بانک‌های ایرانی تبادل پیام بانکی داشته باشند (tasnimnews, 2022)).

۱۳-۵. سرمایه‌گذاری روسیه در حوزه انرژی ایران

گسترش روابط همه‌جانبه ایران و روسیه به حوزه انرژی کشیده شد. روسیه به دنبال سرمایه‌گذاری ۴۰ میلیارد دلاری در حوزه انرژی ایران است. تفاهم‌نامه شرکت ملی نفت ایران و شرکت گاز پروم شامل این ۶ محور است: ۱. سرمایه‌گذاری در توسعه میدان‌های نفتی و گازی؛ ۲. سرمایه‌گذاری برای تکمیل طرح‌های نیمه‌تمام ایران - ال‌ان‌جی، تعریف طرح‌های جدید ال‌ان‌جی شناور^۱ و ال‌ان‌جی کوچک‌مقیاس^۲؛ ۳. سوآپ گاز؛ ۴. سوآپ فرآورده نفتی؛ ۵. ساخت خطوط فشار قوی صادراتی؛ ۶. انتقال فناوری مربوط به نفت و گاز (farsnews, 2022). سرمایه‌گذاری روس‌ها در صنعت انرژی ایران می‌تواند سطح بهره‌وری ایران را از میدان‌های گازی مشترک و همچنین استخراج انرژی افزایش دهد.

۱۴. تجزیه و تحلیل سیاست واقع‌گرای ایران و اسرائیل در بحران اوکراین

سیاست واقع‌گرای ایران در بحران اوکراین ضمن رد جنگ و حمایت از برقراری آتش‌بس و پایان جنگ، گسترش ناتو به شرق را عامل اصلی جنگ می‌داند و دغدغه‌های امنیتی روسیه را درک می‌کند. ایران این بحران را موجب ایفای نقش قدرت‌های بزرگ و عمیق‌شدن بحران می‌داند که در نهایت باعث افزایش هزینه‌های قدرت‌های بزرگ به‌ویژه ناتو و آمریکا می‌شود که در نهایت منجر به تضعیف آن‌ها خواهد شد. بنابراین سیاست ایران را با توجه به روابط گسترده با روسیه در این محورها می‌توان ارزیابی کرد:

۱. محکوم کردن جنگ، به دنبال ایفای نقش بیشتر در میانجیگری در بحران اوکراین؛

- .....
4. SPFS
  5. VTB
  6. FLNG
  7. MiniLNG

۲. درک و فهم دغدغه‌های امنیتی روسیه؛

۳. محکوم‌نکردن روسیه در مجامع بین‌المللی؛

۴. استفاده حداکثری از بحران اوکراین در حوزه نظامی و امنیتی، ژئوپلیتیکی، انرژی، اقتصادی و فناوری؛

۵. بحران اوکراین را در راستای تضعیف قدرت دو اردوگاه (غرب و روسیه) می‌داند که موجب افزایش سطح بازیگری و توانایی خود ارزیابی می‌کند.

سیاست واقع‌گرایی اسرائیل در بحران اوکراین را با وجود فشار غرب، باید در راستای حفظ وضع موجود ارزیابی کرد، اسرائیل نمی‌خواهد با توجه به حضور روسیه در خاورمیانه، تنش‌ها را با این کشور افزایش دهد. به‌ویژه اینکه روابط ایران و روسیه در طول جنگ اوکراین راهبردی‌تر از گذشته شده است و اسرائیل نمی‌خواهد بازنده این روابط ایران و روس‌ها باشد. همچنین اسرائیل، به‌ویژه با توجه به حضور جامعه یهودی در دو کشور و حضور یهودیان در اسرائیل، به دنبال ایفای نقش میانجی در این بحران است. از سویی دیگر از نظر دولت اسرائیل هزینه‌های جاری در بحران اوکراین و پشتیبانی ناتو می‌توانست علیه ایران باشد، درحالی که هزینه‌ها و ادامه نبرد موجب تضعیف دو اردوگاه خواهد شد. بنابراین ادامه جنگ به هیچ وجه نمی‌تواند به نفع اسرائیل باشد. بر این اساس سیاست اسرائیل در قبال بحران اوکراین در ۶ مورد خلاصه می‌شود:

۱. حمایت سیاسی و دیپلماتیک از اوکراین؛

۲. برقراری روابط دوستانه و عدم تنش با روسیه با توجه به حضور این کشور در خاورمیانه، به‌ویژه سوریه؛

۳. مشارکت نکردن در تحریم‌های اقتصادی علیه روسیه؛

۴. افزایش حمایت از ناتو به موازات افزایش حمایت ایران از روسیه؛

۵. به‌کارگرفتن سیاست حفظ وضع موجود؛

۶. بحران اوکراین را در راستای منافع خود نمی‌بیند و به دنبال پایان جنگ و ایفای نقش میانجیگری است.

جدول ۲. تجزیه و تحلیل سیاست ایران و اسرائیل درباره بحران اوکراین

وضع مطلوب/نامطلوب	برای ایران	وضع مطلوب/نامطلوب	برای اسرائیل
۱. روسیه پیروز نبرد	حالت مطلوب	۱. روسیه پیروز نبرد	حالت نامطلوب
۲. شکست روسیه	بدترین سناریو	۲. شکست روسیه	حالت مطلوب
۳. تضعیف ناتو و روسیه	بهترین سناریو	۳. تضعیف ناتو و روسیه	بدترین سناریو
۴. طولانی شدن جنگ	حالت مطلوب	۴. طولانی شدن جنگ	حالت نامطلوب
۵. میانجیگری در جنگ	حداقلی	۵. میانجیگری در جنگ	حداکثری
۶. رویکرد در مقابله روسیه	جلوگیری از شکست روسیه	۶. رویکرد در مقابله روسیه	حفظ وضع موجود
۷. سیاست در برابر اوکراین	روابط حداقلی	۷. سیاست در برابر اوکراین	روابط حداکثری
۸. سیاست کلی	نمایش پرستیژ	۸. سیاست کلی	حداقل حفظ وضع موجود

Source: Authors

۱۵. نتیجه

این پژوهش با استفاده از روش مقایسه‌ای و در قالب واقع‌گرایی در پی پاسخ به این سؤال بود که ایران و اسرائیل سیاست خارجی خود را در قبال بحران اوکراین چگونه تنظیم کرده‌اند؟ این مقاله استدلال می‌کند که ایران به‌عنوان بازیگر چالشگر نظام بین‌الملل، بحران اوکراین را بحرانی در راستای تغییرات در نظام بین‌الملل و شکل‌گیری یک نظام بین‌الملل جدید می‌بیند که موجب تحدید قدرت‌های بزرگ از جمله ناتو و آمریکا و روسیه می‌شود. از سویی دیگر، اسرائیل به دنبال حداقل حفظ ساختار موجود و عدم تغییر در موازنه قدرت است و از آن حمایت می‌کند، هرچند شاید شکست روسیه برای اسرائیل مطلوب باشد. بر این اساس ایران و اسرائیل در حوزه‌های سیاسی، نظامی و امنیتی، انرژی و تجاری سیاست متفاوتی را در قبال بحران به‌کار گرفته‌اند. برای ایران شکست روسیه می‌تواند بدترین سناریوی ممکن باشد. چون این مسئله می‌تواند باعث افزایش فشارها، تحریم‌ها و حتی اقدامات امنیتی علیه ایران باشد. بر این اساس ایران از شکست روسیه در جنگ جلوگیری خواهد کرد، اما در راستای پیروزی روسیه در جنگ

نقش حداقلی خواهد داشت. همچنین ایران بحران اوکراین را باعث گسترش روابط همه‌جانبه ایران با روسیه می‌بیند که می‌تواند نیازمندی‌های ایران را در حوزه‌های مختلف به‌ویژه در حوزه نظامی و راهبردی تأمین کند. همچنین از لحاظ امنیت ملی هر قدر بحران از خاورمیانه و مناطق پیرامونی ایران دور باشد و قدرت‌های بزرگ در یک بحران خارج از منطقه خاورمیانه به نزاع پردازند برای ایران سناریو مطلوب محسوب می‌شود که باید حداقل از این بحران استفاده کرد. در طول سال‌های اخیر جنگ‌های نیابتی و جنگ کلاسیک علیه ایران، امنیت ملی ایران را به خطر انداخته بود، بنابراین هم به لحاظ امنیتی و هم به لحاظ میزان ایفای نقش و سطح بازیگری، بحران اوکراین بر ایران تأثیر خواهد گذاشت.

از سوی دیگر، اسرائیل بحران اوکراین را در راستای سیاست‌های خود نمی‌بیند و به دنبال پایان جنگ و اعلام آتش‌بس است. طرف‌های نزاع برای اسرائیل مهم محسوب می‌شوند. از لحاظ امنیتی و ژئوپلیتیکی اسرائیل نمی‌خواهد با توجه به گسترش روابط روسیه و ایران و همچنین حضور روسیه در خاورمیانه به‌ویژه سوریه، با روسیه وارد تنش شود، زیرا این امر به صورت مستقیم و غیرمستقیم با توجه به حضور ایران و هم‌پیمانان خود در سوریه بر امنیت ملی اسرائیل تأثیر خواهد گذاشت. برای اسرائیل تضعیف ناتو و روسیه بدترین سناریوی ممکن است، زیرا این امر باعث کاهش فشار به ایران و آزادی عمل بیشتر ایران در سوریه خواهد بود. پایان جنگ و حفظ توازن قدرت بهترین سناریو برای اسرائیل است، زیرا بر این اساس اسرائیل به دنبال حفظ روابط خود با روسیه به دور از هرگونه تنش است. اسرائیل در برابر اوکراین ضمن حمایت‌های دیپلماتیک از این کشور پشتیبانی خود را صرفاً انسانی و اطلاعاتی صورت‌بندی کرده است، هر چند با فشار ناتو و آمریکا با توجه به امکان تشدید حضور ایران در بحران اوکراین امکان دارد اسرائیل سیاست خود را تغییر دهد، ولی این امر بعید به نظر می‌رسد که تغییر ایجاد شود. همچنین اسرائیل به شدت از اینکه هزینه‌های جاری در جنگ به جای ایران در اوکراین هزینه می‌شود ناخرسند است. در نهایت سیاست واقع‌گرایی اسرائیل در قالب حفظ وضع موجود و ایران در راستای نمایش جایگاه ارزیابی می‌شود.

References

- Morgenth, Hans J. (2017) Politics among nations, translated by Hamira Moshirzadeh, Tehran, Office of Political and International Studies.
- Asadi, Ali Akbar. (1389) Realism and competing approaches to foreign policy, Strategy Quarterly, Year 19, No. 56, 223-252
- Moshirzadeh, Hamira. (2016) Evolution in theories of international relations, Tehran, Samt
- Ghasemi, Farhad. (2014) Principles of International Relations, Tehran, Mizan Legal Foundation
- Almasi, Masoud and Ezzati, Ezzatullah (2008) NATO expansion to the east and Iran's national interests, Sarzamin Geographic Quarterly, No. 24, 1-11
- Turabi, Q. (2012). NATO's presence in Central Asia and the Caucasus and the security of the Islamic Republic of Iran. Political Science, 9(23), 163-196.
- Motaghi, A. (2008) Foreign policy realism in Imam Khomeini's thought and behavior pattern, Islamic Revolution Studies, No. 2, 29-50
- Moslinejad, A. (2018) Analysis of Iran's power balance policy in realist and neo-realist approach, International Relations Research, Volume 1, Number 1, 131-158
- Simir, R. (2016) Examining Iran's foreign policy in the Syrian crisis with an emphasis on the balance of threat theory (2017-2011), two quarterly journals of Islamic Revolution Studies and Sacred Defense
- Kodkhodaei, M. and Askari Hasan, S. (2018) J.A.'s security doctrine with an emphasis on active deterrence and preserving the second strike, International Journal of Research of Nations, 72-47
- Talebpour, S. and colleagues (1401) The economic role of the Eurasian Union in the development of Iran's foreign trade, Political Geography Research Journal, 7th year, 1st issue, 119-140

Iran's Representative Office in the United Nations (2022) Iran's position on the situation in Ukraine.

<https://newyork.mfa.ir/portal/product/9777/451/Irans-Position-on-the-Situation-in-Ukraine>

Heydari, Shahryar (1401) Sukhoi 35 fighter jet will come to Iran early next year, Kayhan newspaper,

<https://kayhan.ir/fa/news/258057/%>

Tasnim News Agency (1401) Deputy Central Bank: Iran's banking transactions with 100 world banks became unsanctioned

<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1401/11/10/2845158/>

Tasnim news agency (1401) the volume of commercial exchanges between Russia and Iran reached an unprecedented record

<https://www.tasnimnews.com/fa/news/1401/09/14/2816764/>

Shana news agency (1401) The volume of trade between Iran and Russia reaches 40 billion dollars.

<https://www.mop.ir/fa-IR/Portal/5611/news/view/15872/2000001951/>

IRNA news agency (2022) Strengthening national interests; Iran's position regarding the war between Ukraine and Russia.

<https://www.irna.ir/news/84662706/%>

IRNA news agency (2022) The fourth anti-Russian resolution of the United Nations and Iran's view of the Ukraine crisis

<https://www.irna.ir/news/84910979/%>

Tinn News (Iranian Transport Agency) 1401, investigation of investment and implementation of Rasht-Astara railway by Russia

<https://www.tinn.ir/%>

Fars News Agency (1401) The untold details of the \$40 billion agreement with Gazprom/Iran and Russia in the deepest strategic relations.

<https://www.farsnews.ir/news/14010501000457/%>

Statistics of Russia's trade relations with Iran, Israel and Russia, refer

to <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/rus/partner/irn>

<https://tradingeconomics.com/israel/imports/russia>

<https://www.reuters.com/business/energy/israel-part-solution-europes-gas-woes-lapid12-09-2022-/>

Kheyrian, Moji (2019) What are the implications of realisms apparent dominance of the study of International Relations?, Centre For Geopolitics & Security in Realism Studies, 1-12

Walt, Stephen (2010) Realism and Security. The International Studies Encyclopedia. Ed. Robert A. Denmark. Wiley-Blackwell

Eslami, Mohammad (2022) Iran's Drone Supply to Russia and Changing Dynamics of the Ukraine War, Journal for Peace and Nuclear Disarmament, Volume 5, 2022 - Issue 2, 507-518

Akbarzadeh, Shahram (2022) Iranian proxies in the Syrian conflict: Tehran's 'forward-defence' in action, Journal of Strategic Studies, 1-26

Silander, Daniel (2012) Realism and new threats: An analysis of Israel's security policy, DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCES, 1-29

Mackinnon, Amy (2023) Iran and Russia Are Closer Than Ever Before, *Foreign Policy*.

https://hosteagle.club/2023/01/05/iran-russia-drones-ukraine-war-military-cooperation/?__cpo=aHR0cHM6Ly9mb3JlaWducG9saWN5LmNvbQ

Divsallar, Abdolrasool (2022) Rising interdependency: How Russo-Iranian rela-

- tions have evolved with the war in Ukraine, TRENDS Research & Advisory, <https://trendsresearch.org/insight/rising-interdependency-how-russo-iranian-relations-have-evolved-with-the-war-in-ukraine/>
- Falk, O Thomas (2023) Will Israel and Russia forge closer ties under Netanyahu? Al Jazeera English, <https://www.aljazeera.com/news/2023/1/12/israel-and-russia-may-forge-closer-ties-under-netanyahu>
- Abrams, Elliott Weiss, Gideon (2022) Why Israel Has Been Slow to Support Ukraine, Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/article/why-israel-has-been-slow-support-ukraine>
- Amir, Merav (2022) The Israeli Reaction to the War in Ukraine, Institut für die Wissenschaften vom Menschen. <https://www.iwm.at/publication/iwm-post-article/the-israeli-reaction-to-the-war-in-ukraine>
- Daoud, David (2022) Israel won't stick out its neck for Ukraine. It's because of Russia, Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/israel-wont-stick-out-its-neck-for-ukraine-its-because-of-russia/>
- Dene, Margaret (2022) Middle East Responses to the Ukraine Crisis, The Washington Institute <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/middle-east-responses-ukraine-crisis>
- Times of Israel (2022) Israel condemned the massive call-up of reserve forces and Russia's nuclear threats, <https://www.timesofisrael.com/israel-condemns-russias-massive-call-up-of-reservists-nuclear-threats/>
- Limor, Yoav (2022) Israeli military aid to Ukraine? Yes, but not at the expense of security, Israel HAOM, <https://www.israelhayom.com/2022/10/23/israeli-military-aid-to-ukraine-yes-but-no-at-our-expense/>
- Liel, Alon (2022) Veteran Israeli Diplomat: 'We Are Only Part of the West When It Suits Us', foreign policy. <https://foreignpolicy.com/2022/10/20/isra->

el-diplomat-russia-ukraine-west-weapons/

Ravid, Barak (2023) Scoop: U.S. asked Israel for its Hawk missiles to send to Ukraine. <https://www.axios.com/2023/01/25/israel-ukraine-hawk-missile-biden-administration-request>

Arnaut, bdelraouf (2023) US weapons transfer from Israel to Ukraine: A game-changer?, <https://www.aa.com.tr/en/americas/us-weapons-transfer-from-israel-to-ukraine-a-game-changer/2792636>

Ksenia , Svetlova (2022) What Netanyahu's win in the Israeli elections means for the war in Ukraine, The Israeli Institute for Regional Foreign Policies.

<https://mitvim.org.il/en/%D7%90%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA/>

Duhamel, Constantin (2022) Russia – Israel Trade and Investment 2022, Russia Briefing,

<https://www.russia-briefing.com/news/russia-israel-trade-and-investment-2022.html/>

Foroutan, Faezeh (2022) Suspicious bind: Iran's relationship with Russia, European Council on Foreign Relations, <https://ecfr.eu/article/suspicious-bind-irans-relationship-with-russia/>

Mackinnon, Amy (2023) Iran and Russia Are Closer Than Ever Before, Foreign Policy,

https://hosteagle.club/2023/01/05/iran-russia-drones-ukraine-war-military-cooperation/?__cpo=aHR0cHM6Ly9mb3JlaWducG9saWN5LmNvbQ

Saleh, Alam (2022) The Ukraine war has made Iran and Russia allies in economic isolation. Here's how, Atlantic Council.

Hajiyeva, Gunay (2022) Azerbaijan, Russia, Iran Sign Declaration on North-South Transport Corridor, CASPIANNEWS.

<https://caspiannews.com/news-detail/azerbaijan-russia-iran-sign-declara->

tion-on-north-south-transport-corridor-2022-9-11-0/

Smagin, Storm (2022) Comrades-in-Sanctions: Can Iran Help Russia Weather the Economic? Carnegie Endowment for International Peace.

<https://carnegieendowment.org/politika/88318>

Inbar, Efraim (2023) Can Israel mediate an end to the Ukraine war, The Jerusalem Institute fir Strategy and Security. <https://jiss.org.il/en/inbar-can-israel-mediate-an-end-to-the-ukraine-war/>

Rettig, Elai (2023) Israel's Energy Market and the War in Ukraine, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, <https://besacenter.org/israels-energy-market-and-the-war-in-ukraine/>